

Türkiye’de Tıp Tarihi

Aykut KAZANCIGİL*

DÜNYADA TIP TARİHİNE büyük ilgi, XIX. yüzyılın ortalarına doğru başlamış ve günümüze doğru giderek artmıştır. Bunun nedenlerini birkaç noktada toplamak kabildir: Birinci husus, o zamana kadar teorik varsayımlara dayalı hekimlik bilgileri birden bire pozitif bilimlere dayalı köklere kavuşmuş ve hekimlik inanılmaz bir güçle ilerlemeye başlamıştır. XIX. yüzyıl başında F. Bichat (1771-1802), binlerce otopsiye dayanan çalışmaları sonucunda, hastalığın nedenlerinin organların dokularındaki bozukluğa dayalı olduğunu tespit etmiş ve sonuçlarını yayınlamıştır. Ondan kısa bir süre önce G. B. Morgagni (1682-1771), dokuların histolojisi ve yapısal değişiklikleri hakkında öncü çalışmalar yapmıştır. Yüzyılın ortasına gelindiğinde bu ilk adımlar ve ondan sonra gelen büyük birikim, yüzyılın ikinci yarısındaki büyük atılımı sağlamıştır. Önce, -Türkiye’ye de gelmiş olan- tanınmış patolog R. Virchow (1821-1902) *Die Cellularpathologie* başlıklı ünlü kitabını 1858’de yayınlamış ve artık hastalığın hücre düzeyinde olduğunu tespit etmiş ve bulgularını bütün dünyaya yaymıştır.¹ Sonraki dönemde Claude Bernard (1813-1878), deneysel olarak hastalık nedenlerini araştırmış ve

* Prof. Dr., İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Emekli Öğretim Üyesi.

1 Büyük bilim adamlığı yanında siyasî bakımdan da demokrat olarak Bismarck’a karşı parlamentoda ve basında şiddetli bir polemik yürüten Virchow’un tesiri kısa sürede tıp dünyasında büyük bir atılıma neden oldu. Onun ölümüyle beraber, hasta dokunun incelenmesi zirve noktasına varmışken arkasından gelişmekte olan mikrobiyoloji ve kimya XX. yüzyılın habercileri oluyordu. İnsan haklarıyla ilgili mücadele veren bu büyük bilim adamının bir diğer yüzü de, çifte standartlı ve tarihî eser kaçakçılığının destekçisi olmasıdır. Truva kazılarını yapan ve ünlü hazineyi çalan Schliemann’ın dostu olan ve ona destek vermek için iki üç defa Çanakkale’ye gelen ve orada aylarca kalan Virchow çalınan bu eserlerin Berlin’e götürülmesinde büyük bir rol oynamış ve bunu Alman milleti adına bir zafer olarak değerlendirmiştir. Bu hazine 1945’te Moskova’ya götürülmüş ve orada saklanmış bulunmaktadır. Ayrıntı için bkz.: David Traill, *Schliemann of Troy*, Londra, 1995.

bununla hastalığı oluşturan etkenler üzerinde çalışmaları başlatmıştır.² Böylece bir hastalığı deneyle oluşturmak, tedavi sonuçlarını da değerlendirmek imkanı doğmuştur. Kısacası, artık son adımı atmak için her şeyin hazır olduğunu söyleyebiliriz. L. Pasteur (1822-1895) ve R. Koch (1843-1958) dokuların bozulmasının yanında dışardan gelen canlılarla hastalığın oluşmasını, bunun şekillerini ve dışardan gelen bu amillere karşı aşı geliştirmenin yöntemini buldu. Böylece mikrobiyoloji dönemi de başladı.³ Nihayet yüzyılın sonunda (1895), W. Röntgen (1845-1918) canlı dokuyu görüntülemeyi sağladı. XX. yüzyıla adım atıldığında, hekimlik ondan evvelki binlerce yılda yapılanları çok kısa sürede aşacak hale gelmiş ve günümüze kadar süren atılımını başlatmıştı.⁴ Artık Batı dünyasında yeni değerleri biraraya getirmek ve belki de bir süzgeçten geçirmek gerekiyordu. Antik dönem hekimlerinin kitaplarının yeni baskıları ile tıp tarihindeki dönüşümleri gerçekleştiren kişilerin serüvenlerinin ve çalışmalarının tarihinin derlenmesi büyük bir ilgi alanı oluşturuyor hatta bazen siyasi tartışma konusu oluyordu. Batıda bu dönemde ortaya çıkan tıp tarihinin gelişmesinde etkili olan başlıca kişileri şöyle sıralayabiliriz: Padova'lı Victor Dramberg (1817-1872), Max Neuburger (1868-1955), Max Meyerhof (1874-1945), Laigvel Levastuie (1875-1953), A. Castiglioni (1874-1953), Karl Sudhoff (1853-1938), Hery Sigerist (1891-1957).⁵

Bu dönemde tıp tarihine ilginin uyanmasının ikinci nedeni, XIX. yüzyılda genel tarihe, tarih felsefesine, tarih metoduna ve kültür tarihine olan

2 Claude Bernard, Türkiye'de çok erken dönemde tanınmış ve onun yanında uzun yıllar çalışan Şakir Paşa, üstadının düşünce tarzını ve metotlarını Türkiye'ye getirmiştir. Ayrıntı için bkz. S. Ünver, *Muallim Doktor Şakir Paşa*, İstanbul, 1949 (bu monografide Paşa'yı fiilen tanıyan ve yanında çalışan yedi kişinin değerlendirmeleri de mevcuttur); Z. E. Fındıkoğlu, S. Ünver ve T. R. Kazancıgil, "Claude Bernard ve Şakir Paşa", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, sy. 11, İstanbul, 2003, s. 209-249.

3 Pasteur'ün yanına erken dönemde üç Türk hekim gönderilmiş ve bunlar kuduz aşısının öğrenerek Türkiye'de üretmeye başlamışlardır. Bu dönemeç bizde de mikrobiyolojinin başlangıcı olmuştur. E. K. Unat, "Osmanlı İmparatorluğunda Mikrobiyoloji Tarihçesi Üzerine Bir Deneme", *Mikrobiyoloji Bülteni*, c. IV, sy. 3, 1970, s. 159-175.

4 Nitekim bundan bir süre önce Türk Tıp Tarihi Kurumu tıp dallarının gelişimi ile ilgili bir değerlendirme yapmayı öngördüğü zaman 150 yıllık bir geçmişi hareket noktası olarak almıştır. Bkz. Ekrem Kadri Unat (ed.), *Dünyada ve Türkiye'de 1850 Yılından Sonra Tıp Dallarındaki İlerlemelerin Tarihi*, İstanbul: Cerrahpaşa Tıp Fak. Yayını, 1988.

5 Bu kısa giriş yazısında son 150 yılda tıp tarihi ile uğraşan pek çok önemli kişinin adından bahsetmek mümkün olmadı. Bunların adları tıp tarihi temel kitaplarında mevcuttur. Bunun yanında bir diğer husus, bilim tarihçilerinin de tıp tarihi yayınları yaptığı, buna karşılık tıp tarihçilerinin de genel bilim tarihi yaptığı pek sık görülmektedir. Mesela Türkiye'de Ünver'in çeşitli bilim tarihi alanlarına, Sayılı'nın da tıp tarihine ilişkin yayınları vardır. Bunun nedeni her iki disiplinin birbirleriyle temas noktalarının olmasıdır. Fizik, kimya, biyoloji gibi bilimlerin birbirleriyle temas noktası olması gibi.

farklı yaklaşımlardır. Batıda milletler hem kendi aralarında, hem de Doğu-Batı arasındaki ilişkilerde farklı değerlendirmeler yapmışlardır. Kendilerine göre yorumladıkları tarihsel verilere dayanarak diğer toplumlara karşı üstünlük sağlamak istemişlerdir. Yani bu süreçte bir Doğu-Batı çatışması da rol oynamıştır.⁶

Türkiye'ye gelince... Yukarıda bahsedilen birinci faktörden çok, ikinci faktör tıp tarihinin başlangıç nedeni olmuştur; fakat bunun yanında Tanzimat'tan beri biriken yeni bilgilerin değerlendirilmesi de sözkonusudur. Türkiye'de tıp tarihi ile ilgili eski kaynakların mevcut olduğu bilinmektedir. Ancak bu kaynaklarda, eski hekimlerin kitaplarındaki hekimlik ahlâkıyla ilgili değerlendirmeler ve geçmişle ilgili bazı anlatımlar sözkonusudur. Osmanlı öncesi dönemde ise İbn Ebi Useybia (XIII. yüzyıl) gibi biyografılar göze çarpmaktadır. Bu konuda Türkiye'de ilk değerlendirmeler 1860'lardan sonra başlamıştır. Hekimlik dilinin Türkçeleşmesi mücadelesi ve bununla ilgili yazışmalar ile bu konudaki diğer veriler bu dönemde değerlendirilmiştir.⁷

Bu yıllarda uzmanlık alanlarıyla ilgili kitapların önsözlerinde son derece önemli incelemeler mevcuttur. Bunların en önemlilerinden biri 2 ciltlik bir kitabın önsözünde, Emre Dölen⁸ tarafından tespit edilen hakikî bir tıp tarihi metnidir. Burada yazar; Türkiye'de bilinen geleneksel kimyanın dışında yeni bir kimya anlayışını anlatırken, geçmişle ilintiyi ve bu bilim gelişmesinin lüzumunu belirtmiştir. Kırmılı Aziz Beyin (1840-1878) 2 ciltlik *Kimya-ı Tıbbî* adlı kitabının 1. cildinin,⁹ sayfa numaraları harflerle verilmiş olan 71 sayfalık mukaddime bölümünün 69 sayfası kimya tarihine ayrılmıştır. Bu bölümde Ortaçağ İslam kimyacılarından başlayarak Avrupa'da kimyanın gelişimi ve ünlü kimyacılar anlatılmıştır. Burada aslında bu bilgi-

6 Avrupa tarih anlayışı, Avrupa merkezli bir dünya görüşünü yansıtmaktaydı. Aynı değerlendirme bilimsel veriler için geçerlidir. Bilim tarihçileri yavaş yavaş Batı'dan önceki medeniyetlerin varlığına ve bilimsel üretimlerine erişmişlerdir. Ama ne olursa olsun yine de kendi yola çıktıkları görüşlerde ısrar etmişlerdir. Türkiye'de Avrupa merkezli tarih anlayışına karşı ilk hareket meşrutiyet ve asıl cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal Atatürk'ün uyarısıyla gerçekleşmiştir.

7 Rıza Tahsin, *Tıp Fakültesi Tarihçesi*, Eklerle Yayınlayan: Aykut Kazancıgil, İstanbul, 1991, Ek-2, s. 146-182. Bu bölümde özellikle Batılı hekimlerin Türkçeye ve Türk bilimine yönelik hücumlarına karşı yazılan bir yazı olan "Layiha-i Reddiye" tıp tarihi açısından son derece önemlidir. Yine bkz.: H.Hatemi ve Y. Işıl, *Bir Bilim Dili Mücadelesi ve Tanzimat*, İstanbul: İşaret Yay., 1989.

8 Emre Dölen, *Cumhuriyet Dönemi Kimya Yayınları Bibliyografyası (1923-2002)*, İstanbul, 2002, s. 1. Aşağıdaki bilgilerle ilgili alıntıyı aldığımız bu yayın dışında Dölen'in konuyla ilgili başka önemli yayınları da vardır.

9 Kırmılı Aziz Bey, *Kimya-yı Tıbbî*, c. I, İstanbul: Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası, H. 1285 (1868), 19+72+400 s. +1 levha.

lerin birbirinin devamı niteliğinde olduğu ve modern kimyanın bizim için yabancı olmadığı vurgulanmak istenmiştir. Kitabın 2. cildinde¹⁰ spektral analiz anlatılırken, konunun tarihçesi de ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Böylece Kırmımlı Aziz Bey ilk kimya tarihçemiz olarak kayda geçmiştir. Aynı şekilde Fort'un cerrahi konulu kitabını Türkçeye aktaran Birgevî Katipzade Nuri Bey yine önsözde cerrahi tarihine atıflar yapmıştır.¹¹ Görüldüğü gibi genel bir tıp tarihi kavramı olmasa bile, pek çok kişi, uyguladıkları yeni bilgilerin geçmişiyle ilgili değerlendirmelere ihtiyaç duymaktaydılar.

Doğrudan doğruya tıp tarihi ile ilgili ilk önemli yayın Hüseyin Remzi Bey (1839-1898) tarafından gerçekleştirilmiştir. Paris'e kuduz aşısını öğrenmek üzere Pasteur'un yanına gönderilen heyette bulunan Hüseyin Remzi, kısa zamanda oradaki kültür havasını sezinlemiş, Doğu Bilimleri Cemiyeti [Société Asiatique]'nin toplantılarına devam etmiş ve derneğe aza seçilmiştir.¹² Dönemin kültür ortamında tıp tarihinin önemini kavramış ve tercüme-telif 3 ciltlik bir Tıp Tarihi hazırlamaya karar vermiş ve Renouard tarafından yazılan tıp tarihinin 1. cildini başarıyla çevirmiştir. Bizdeki ilk tıp tarihi olan bu kitabın ismi, *Tarih-i Tıbb: Mısır ve Eski Yunan Tababeti*'dir (İstanbul, 1304/1887).¹³ Eserin diğer iki cildini ise bitirememiştir. Önemli yayınları olan bu aydının, Pasteur'un yanında gördüklerini yazdığı hatıra kitabı belki de dünyada bu büyük araştırmacının yaşamı ve çalışmaları hakkında yazılan ilk incelemedir. Bunun yanında Hüseyin Remzi Bey'in, kendi mesleği olan tıbbî zooloji ve halk sağlığıyla ilgili pek çok yayını vardır.¹⁴

Ayrı ayrı konulardaki -yukarda belirtmiş olduğumuz- tarihçeleri yazanlar bir kenara bırakılırsa, ilk tıp tarihçemiz olarak Hüseyin Remzi Beyi kabul edebiliriz. İşin ilginç yanı aşağıdaki satırlarda adından bahsedeceğimiz Rıza Tahsin Beyi tıp fakültesinin tarihçesini (*Mir'ât*) yazmaya teşvik ve bu konuda ısrar edenin Hüseyin Remzi Bey olmasıdır.

Bu dönemdeki ikinci önemli eser, Besim Ömer (Akalm) Paşa (1862-1940) tarafından yazılmıştır. Bilindiği gibi bizde modern doğum hekimliğinin ku-

10 Kırmımlı Aziz Bey, *Kimya-yı Tıbbî*, c. II, İstanbul: Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası, H. 1288 (1871), 12+461 s. +3 levha+ 1 renkli spektrum.

11 J. Fort, *İlm-i Emraz ve Serirat-ı Cerrahiye*, trc.: Birgevî Katipzade Mehmet Nuri, 2 cilt, İstanbul, 1842-1844, 2. cilt, 1292/1875.

12 Bu dönemde Pasteur'un yanındaki çalışmalar için bkz. E. K. Unat, *Osmanlı İmparatorluğunda Bakteriyoloji ve Viroloji*, İstanbul, 1970.

13 N. Yıldırım, "Hüseyin Remzi Bey ve Tıp Tarihi", *Tıbbi Etik Yıllığı*, c. II, İstanbul, 1982, s. 84-90.

14 E. K. Unat, "Muallim Miralay Dr. Hüseyin Remzi Bey ve Türkçe Tıp Dilimiz", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, sy. 6, İstanbul, 1997, s. 155-163.

rucularından olan Paşa'nın şaşılacak kadar geniş bir yayın yelpazesi vardır. Bu ilginç kişilik, tıbbî kitaplar yanında halk sağlığı ve genel sağlık eğitimi konusunda pek çok yayın yapmıştır. O, gerekli olduğu bir zamanda gelmiş ve gerekli işleri yapmıştır.¹⁵ Besim Ömer'in önemli çalışmalarından biri 4 cilt halinde yayınladığı *Nevsal-i Afîyet* adlı ansiklopedik tıp dergisidir. Bu yazılar geçmişten günümüze belirli bir sistematik dahilinde konuları ele almaz, ama dönem dönem kesitler halinde bilgiler verir. Bunların hemen hemen hepsi günümüzde kaynak niteliğindedir.¹⁶ Bu tür çalışmalar dönem dönem yapılmış ve hepsi yazıldıkları zaman dilimiyle ilgili kaynakları oluşturmuşlardır. Besim Ömer Paşa bu temel kitaplarının dışında pek çok eser yazmış ve bunların hepsinde geçmişle ilgili bilgiler vermiştir. Dolayısıyla onu, bizde çağdaş doğum bilgisini ülkemize getirmiş bir kişi olarak kabul ettiğimiz kadar önemli bir tıp tarihçisi olarak da kabul etmemiz gerekir.

Besim Ömer Paşadan sonraki yıllarda karşımıza çıkan en ilginç çalışma, Rıza Tahsin (Gencer)'in *Mir'at-ı Mekteb-i Tıbbiye*'sidir. Bu dönemdeki yayınlar içinde bahis konusu olan çeviriler bir yana bırakılırsa, en çok dikkati çeken *Mir'at*'lar serisidir. Bunlardan ilk ikisi Mehmet Esat tarafından yapılmış olup harbiye ile mühendishaneyi konu almaktadır.¹⁷ Üçüncüsü ise Mekteb-i Tıbbiye'yi konu alan *Mir'at-ı Mekteb-i Tıbbiye*'dir. Kitabın yazarı Rıza Tahsin (1875-1950), uzun yıllar askerî hekim olarak çalışmış ve bir süre Mekteb-i Tıbbiye'de muallim muavinliği yapmıştır. Emekli olduktan sonra İstanbul'da tıp tarihi ile ilgili çalışmalarda bulunmuştur. *Mir'at* iyi niyetle toplanmış tarihsellik bilinci ile yazılmış kendine has özellikleri olan büyük bir araştırma kitabıdır. Eser, 1827'de kurulan modern tıbbiyenin, kuruluşundan sonraya ait kısa bir tarihçesini vermekte ve daha sonra da eldeki veriler ışığında, bu mektepten mezun olan hekimlerin adlarını ve kitabın yayımlandığı esnadaki görevlerini derli toplu olarak sunmaktadır.

15 Aykut Kazancıgil, "Ölümünün 40. Yılında Besim Ömer Paşa (1863-1940)", *Dirim*, c. LV, sy. 9-10, 1980, s. 237-247. Kaynakları derleyen bu çalışma dışında Besim Ömer (Akalin) ile ilgili geniş bir kaynakça vardır. Bunların tamamı için bkz. Aykut Kazancıgil ve V. Solok, *Türk Bilim Tarihi Bibliyografyası*, İstanbul, 1981, s. 277.

16 Besim Ömer, *Nevsal-i Afîyet*, İstanbul, 1898-1901. Genel olarak hastalık, sağlık gibi konular yanında son derece ilginç istatistikî bilgiler mevcuttur. Bir çeşit, kendi dönemi için temel başvuru kitabıdır. Tıp tarihi açısından aşağıdaki başlıklar çok önemlidir: Mekteb-i Tıbbiye-yi Askeriye-yi Şahane, Cemiyet-i Tıbbiye-yi Mülkiye, Vilayat-ı Şahane Belediyesinde Memur Etbba-yi Mülkiye, Dersaadette İcra-yı Sanat Eden Müslüman Eczacılar, Doğum Tarihi, Ebelik ve Doğum Bizde Nasıldı ve Ne Haldedir, Pasteur, Çiçek aşısı, Râzi, İbn-i Sînâ, 1867'de kurulan Mülki Tıbbiye'nin mezunlarının listeleri vd.. gibi ilginç başlıklar mevcuttur.

17 Mehmet Esat, *Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye*, 2 cilt, İstanbul, 1898.; a.mlf., *Mir'at-ı Mühendishane*, İstanbul, 1899.

Mir'atı Mekteb-i Tıbbiye'nin ilk baskısı 1322/1906 tarihinde Rıza Tahsin'in görevli olduğu Şam'da basılmış 220 sayfalık küçük boy bir kitaptır. Bizim yeni yazıya aktardığımız *Mir'at* ise (Binbaşı Elhaç Rıza Tahsin, *Mir'at-ı Mekteb-i Tıbbiye*, Eklerle Yayınlayan: Aykut Kazancıgil, 2 cilt, İstanbul, 1991, 182+186 s.), eserin birinci baskısının geliştirilmesi ve eksiklerinin tamamlanmasıyla 2 cilt olarak ayrı ayrı senelerde, 1328-1330/1912-1913 tarihlerinde İstanbul'da yayımlanan ikinci baskısıdır.

Mir'atı Mekteb-i Tıbbiye, isimleri arşivlerden derlenmiş binlerce mezunun isimlerini ve asker hastanelerindeki görevlendirilmelerini içermesiyle bizim için çok önemli bir kaynaktır. Bunun yanında Türkiye'de Tıbbiye; tıp eğitimi, hekim ve eczacı yetiştirmenin dışında dolaylı olarak temel bilimlerin pek çoğunun geliştiği bir kurumdur. Türkiye'de biyokimya, tıbbî fizik, zooloji, botanik ve genel biyoloji, doğrudan doğruya Tıbbiye'de eğitim amacı için verilen derslerle başlamış ve 40-50 yıl gibi oldukça uzun bir süre devam etmiş, sonra ayrı ayrı temel bilimlere haline gelmişlerdir. 1933 reformundan önce, Fen Fakültesi ve Eczacılık Fakültesi'ndeki yukarıda adı geçen alanlarda ders veren hocaların pek çoğunun hekim olduğu görülmektedir. Bu bakımdan da *Mir'at*, bize hocaların kim oldukları ve verdiği derslerle ilgili bilgilerle birlikte pek çok karanlık noktayı da aydınlatmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalarda da anlaşılacağı gibi, bu dönemdeki *Mir'at* yayınları, Osmanlı aydınınının kendi kendisi ile bir tür hesaplaşmasıdır. Sultan III. Selim'den itibaren yeni bir medeniyet çevresine intikalin bir yerde bilançosu yapılmaktadır. Burada belki de çağdaşlaşma sürecinin bilimsel yönden değerlendirilmesi bahis konusudur. Tabii *Mir'at*'ın yazıldığı günden günümüze kadar bahis konusu olan bilgiler üzerinde pek çok araştırma ve yayın yapılmıştır. Biz de, *Mir'at*'ı yeni harflere aktarırken, bu yeni bilgileri dipnotlar şeklinde ilave ettik. Böylece birinci elden ilk döneme ait bir kaynak ortaya çıkmış oldu.¹⁸

1908'lerden sonra tıp tarihiyle ilgili dikkati çekecek bir yayına rastlanmamaktadır. Bazı notlar, İbn Sînâ'nın, Râzî'nin önemi hakkında değerlendirmeler mevcut olmakla beraber bunların hiçbiri dikkate şayan değildir. Ne ilginçtir ki *Türk Yurdu*, *Milli Tettebbular Mecmuası* ve *Darülfünun Mecmuası*'nın yayınlandığı bir dönemde tıp tarihi konusuna ilişkin bir yönelim yoktur. Ancak vefat eden bazı hekimler hakkında kaleme alınmış biyografi-

¹⁸ Binbaşı Elhaç Rıza Tahsin, *Mir'at-ı Mekteb-i Tıbbiye*, Eklerle Yayınlayan: Aykut Kazancıgil, 2 cilt, İstanbul, 1991, 182+186 s. Bu baskıda 1. cilde 159, 2. cilde 342 kaynak dipnot olarak ilave edilmiştir. Ayrıca bu toplam 501 dipnotun 402 tanesinde birden fazla kaynak gösterilmiştir. Böylece bu yeni baskıyı kullanan araştırmacıların güncel kaynaklara ulaşması kolaylaşmıştır.

ler ile Akil Muhtar Özden'in bir araştırması gibi bazı yayınlar mevcuttur. Tıp tarihi adına layık belirli bir sentez denemesi, *Beşbuçuk Asırlık Türk Tabâbeti Tarihi* başlığı altında Dr. Osman Şevki (Uludağ) (1889-1964) tarafından yazılmıştır.¹⁹ Bu eser bölümler halinde Türk tababetinin mahiyeti, sağlık kuruluşları, tabiplerin hayat hikayeleri, eczacılık tarihi konularını işlemektedir. Kendisinden ileride bahsedeceğimiz Feridun Nafiz Uzluk (1902-1974), *Genel Tıp Tarihi* kitabında, bu eser hakkında genelde bazı eleştiriler yapmakla beraber yazılış dönemi ile ilgili şu önemli değerlendirmeyi kaleme almıştır:

(...) Osman Şevki Uludağ: *Beşbuçuk Asırlık Türk Tabâbeti Tarihi*, Amire Matbaası, 1925. Askeri Tıbbiyenin 1913 mezunlarından O. Ş. Uludağ müta-reke yıllarında iç, dış düşmanların Türklüğe yaptıkları şiddetli saldırımlara karşı bugün olduğu gibi dün de bir Türk Tıbbi olduğunu göstermek maksadıyla ufak bir risale yayınlayarak Osmanlı Tıp Tarihi diye adlandırdı (...).

Bazı eleştirilerden sonra Uzluk yazısını şu satırlarla bitirmektedir:

(...) ancak Osman Şevki Uludağ'ın bu konuya ilgi göstermesi, kitap yazması taktire şayandır.²⁰

Bu anlayış tarzı bizde millî tarih anlayışının tıp tarihi alanındaki ilk örneklerinden biridir. Nitekim o yıllarda genç bir hekim ve kültür konularında makaleler yayımlamakta olan geleceğin ünlü tıp tarihçisi Süheyl Ünver de aynı yönde millî değerlere ve geçmişten günümüze çeşitli fikir adamlarının, sanatkârların, hekimlerin eserlerine değinen makaleler yazmıştır.²¹ Yine bu yıllarda genel anlamda önemli tarih çalışmaları yapılıyor ve büyük bir tarihçiler nesli kültürümüze yön veriyordu.

Türkiye'de, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren gayri müslim tebadan bazı hekimler tıp tarihi dersleri vermişlerdir. Ama bunlar herhangi bir somut kültür etkisine sebebiyet vermemişler ve kısa sürelerle devam eden bu derslerden sonra 1910 yılında Tıbbiye'nin ünlü dahiliye hocası Zeoros Paşa bir süre tıp tarihi dersleri vermiştir. Cumhuriyet döneminde ise olay başka bir zemine oturmuş ve Osman Şevki Bey'in kitabının yayınlanmasından

19 Osman Şevki (Uludağ), *Beşbuçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341/1925. Bu kitap son yıllarda İlter Uzel tarafından ele alınmış, notlar ve yeni kaynak ilaveleriyle hakikaten derli toplu hale getirilmiş ve geniş bir kaynakça ilavesiyle Kültür Bakanlığı Yayınları Kaynak Eserler Dizisi içinde (Ankara, 1991) yayınlanmıştır.

20 Feridun Nafiz Uzluk, *Genel Tıp Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1958, s. 340-341.

21 G. Mesera, Aykut Kazancıgil ve A. G. Sayar, *Süheyl Ünver Bibliyografyası*, İstanbul, 1998. Bu bibliyografyada 1925 yılına kadar olan yayınlarına baktığımız zaman bunların hemen hepsinin genel kültür konularına yöneldiği görülmektedir. O yıllarda genç bir hekim olan Ünver'in tıp tarihine yönelişi sonraki yıllarda olmuştur.

hemen sonra ünlü yazar ve hekim Galip Ata Bey Tıp Fakültesi'nde sistemli tıp tarihi dersleri vermeye başlamıştır.²² Bu dersler herhangi bir kuruma bağlı olmadan devam etmiş ve iki yıl içinde Galip Ata tıp tarihi ile ilgili iki önemli eser meydana getirmiş, iki tane de çok önemli çeviri yapmıştır.²³ Ancak Sağlık Bakanlığı'nda başka görevi olduğundan, görevi icabı Ankara'ya gitmiş ve dersler kesilmiştir. 1933'ten sonraki kurumlaşma dönemine geçerken, Galip Ata'nın eğitimi ve yayınlarının belirli bir basamak oluşturduğu söylenebilir.

Bu dönemle ilgili olarak bir değerlendirme yapılacak olursa, yukarıda bahsedilen yazarlar ve kitapları dışında pek büyük bir hareket olduğu söylenemez. Nitekim bizim yaptığımız her iki bibliyografyada da sayısal veriler bu görüşümüzü teyit etmektedir: 1973'deki araştırmamızda yüzlerce yazının %15 dolayındaki kısmı bu döneme aittir. 1981'deki bir diğer çalışmamızda, yayını olan 1140 kişinin tıp tarihi ile ilgili olanlarının ancak %12'sinin bu birinci dönemde yayın yapmış oldukları tespit edilmiştir.²⁴

1933'ten Sonraki Gelişmeler

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki millî tarih görüşü, 1930'lardan hemen sonra her sahada kendini göstermiştir. Tıp tarihi sahasında yukarıda bahsettiğimiz birkaç temel yayın ve dağınık makaleler dışında derli toplu bir şey yoktu. Bu ortamda, o zaman dönemin tek tıp fakültesi olan İstanbul Tıp Fakültesi'nde bir tıp tarihi kürsüsü kurulması düşünülmüştü. Bu işin hikayesini sonradan Ünver yayınlamıştır. Kısaca olay şöyle cereyan eder: Ankara'da Tarih Kurumu'nun başkanı Yusuf Akçura ile ünlü bilim adamı Prof. Akil Muhtar Özden (1877-1949) böyle bir görevi yüklenecek bir kişi bulmakla görevlendirilir.²⁵ O zaman akla gelen tek isim genç bir doçent olan

22 Galip Ata (Ataç) ünlü edebiyat eleştirmeni ve yazar Nurullah Ataç'ın ağabeyi ve Hammer mütercimi diye tanınan Atâ Bey'in oğludur. Montpellier Tıp Fakültesi'nde düzenli bir tıp tahsilinden sonra memlekete dönmüş ve Darülfünun Tıp Fakültesi'nde Fevzi Paşanın yanında dahiliye uzmanı olduktan sonra çeşitli görevlerde çalışmıştır. Kuvvetli bir kalemi olan Galip Ata'nın büyük zorluğu, ailenin diğer fertlerinde olduğu gibi kemeliğiydi. Ders vermekte zorluk çekmesine rağmen kendisi sayılan ve sevilen bir hocca olarak dinlenmiştir.

23 Galip Ata, *Tıp Tarihi*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1925, 245 s.; a.mlf., *Tıp Fakültesi Tarihçesi*, İstanbul: Yeni Matbaa, 1341/1926, 178 s.. Bunun yanında Claude Bernard'ın *Tıbbın Tecrübi Usullerine Dair* (İstanbul: Maarif Vekaleti Teşkilatı, 1932) başlıklı önemli eserini Türkçeye çevirmiştir. Yine *Pasteur'un Hayatı* (Devlet Matbaası, 1935) başlıklı önemli bir çevirisi daha vardır.

24 Aykut Kazancıgil ve V. Solok, *Tıp Tarihi ve Tabii İlimler Bibliyografyası*, İstanbul 1973; a.mlf., *Türk Bilim Tarihi Bibliyografyası*, İstanbul, 1981.

25 S. Ünver, "Bir Vak'a ve Neticesi", *Bellekten*, sy. 80, 1956, s. 747-754.

Süheyl Ünver'dir. Bu görev ona teklif edilir ve böylece son derece başarılı ve uzun bir çalışma dönemi başlamış olur.

Bu başarılı seçim bizde tıp tarihinin gelişmesine yön vermiştir. Şu kadar ki, S. Ünver'in çalışmalarının incelenmesi tıp tarihi dallarının bizdeki gelişmesini de göstermektedir. Aşağıdaki satırlarda biz de Ünver modelini inceleyeceğiz.

1933'ten sonra Tıp tarihinin temel ismi A. Süheyl Ünver (İstanbul, 1898-1986) hekim, tıp tarihçisi, bilim tarihçisi, ressam ve müzehhib olarak XX. yüzyıl Türk fikir ve sanat hayatında önemli bir şahsiyettir. Babası, Posta ve Telgraf Nezareti İstanbul Muhaberât-ı Umumiye Müdürü Tirnovalı Mustafa Enver Bey, annesi Hattat Şevki Efendinin kızı Safiye Rukiye Hanımdır. Dedesi ünlü hattatlardan Mehmet Şevki Efendinin Haseki'de Bostan Hamamı sırasındaki 36 numaralı evinde 17 Şubat günü dünyaya geldi. İlk öğrenimini anne ve babasından ve özel hocalardan gören Ahmed Süheyl, Mercan Sultanisi'ni bitirdikten sonra 1915'te Tıbbiye'ye girdi. I. Dünya Savaşı yıllarında öğrenimini tamamlayarak 1920'de mezun oldu. 1916-1923 yılları arasında Medresetü'l-Hattatın'e de devam etti. Burada Yeniköylü Nuri Beyden tezhip, Necmeddin Okyay'dan ebru öğrendi. Eniştesi Hasan Rıza Efendiden de sülüs ve nesih yazı meşk etti. Yine bu yıllarda Hoca Ali Rıza Beyden resim dersleri aldı.

A. Süheyl Ünver, 1921-1923 yıllarında Yenibahçe'de Gurebâ-yı Müslimîn Hastanesi'nde Cildiye Kliniği'ne devam ederek Deri ve Frengi Hastalıkları üzerine ihtisas yaptı. Fakat dahiliyeci olmak istediğinden Haseki Hastanesi'nin dahiliye asistanlığına geçti. Dahiliye İhtisası sırasında Prof. Âkil Muhtar (Özden) ile karşılaştı. Onun desteğiyle 1927 yılının Ekim ayında ihtisasını geliştirmek üzere Paris'e gönderildi. Burada o devrin ünlü dahiliyecilerinden Marcel Labb'nin yanında "asistant etranger" olarak çalıştı. Paris'te kaldığı iki yıl içerisinde yüksek ihtisasını tamamlayan A. Süheyl, 1929'da Türkiye'ye döndü. Kısa bir süre sonra Viyana'ya gitti ve orada Dr. Luger'in yanında çalıştı.

İstanbul'a döndükten sonra; Mekteb-i Sanayi'de bir süre hekimlik yaptı. Bu sırada İstanbul Tıp Fakültesi'nde açılan sınavı kazanarak 28 Haziran 1930'da Tedavi ve Farmakodinami müderris muavini (doçent) oldu. 1933'te Üniversite Reformu ile İstanbul Tıp Fakültesi'nde tesis edilen Tıp Tarihi Kürsüsü'ne önce vekâleten, sonra da asaleten başkan seçilen A. Süheyl, 1939'da Tıp Tarihi Profesörü, 1954'te Ordinaryüs Profesör oldu. 1967'ye kadar İstanbul Tıp Fakültesi'nde Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü'nün başkanı olarak Tıp Tarihi ve Deontoloji dersleri verdi. 1967'de kurulan Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde ikinci bir Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü kurdu.

Emekli olduğu 1973 yılından vefatına kadar, düzenli bir şekilde belirli günlerde yine Cerrahpaşa'ya gitti ve çalışmalarını sürdürdü.

Ünver'in başarılarla dolu hayatı ve akademik çalışmaları, gerek hayatında gerekse vefatından sonra dile getirilmiş, çeşitli yönleri hakkında makaleler yazılmıştır. Dolayısıyla burada verilen çok kısa özetle yetinileceğini zannediyorum. Ancak günümüzde Ünver'in hayatı hakkında temel kaynak hiç şüphesiz Sayar'ın kitabıdır.²⁶

Süheyl Ünver'in yayımlanmış makale ve kitaplarının sayısı hakikaten çoktur. Bunun dışında, günlükler halinde yazdığı ve bir nevi çağdaş *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* sayılabilecek olan bin küsur defteri ve dosyası mevcuttur. Ayrıca tarihî yerlerle ilgili yaptığı yüzlerce resim, çeşitli pulları ve tezhipleri vardır. Burada adı geçen defterler ile elinde bulundurduğu çeşitli vesikaları Ünver, 1973 yılında Süleymaniye Kütüphanesi'ne bağışlamıştır. Resimler ve tezhiplerinin bir kısmı İstanbul ve Cerrahpaşa Tıp Tarihi Enstitüleri'nde, bir kısmı ise ailesi nezdindedir. Kültür tarihine ait notları ile resim arşivinin bir kısmı Türk Tarih Kurumu'na bağışlanmış olup "TTK'ndaki eserleri" (365 fiş) ve "S. Ünver'in TTK'ndaki el yazması resimleri arşivi" (1587 fiş) karton fişleri araştırmacılara yardımcı olmak üzere Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcuttur.

Bunun dışında Ünver büyük bir kültür hareketi oluşturmuştur. Sahaf-lardaki dostları ve geniş muhiti sayesinde yüzlerce yazma tıp kitabı derlemiş ve bunların hepsini Enstitü'nün malı yapmıştır. Günümüzde bu önemli koleksiyonun 600 kadarı Cerrahpaşa, diğerleri de İstanbul Tıp Tarihi Enstitüsü kütüphanelerindedir.

Ayrıca eski yazıyla basılmış tıp kitaplarını derlemiş, binlerce fişten oluşan bir Tıp Tarihi Arşivi geliştirmiştir. Bu çalışmalar yanında Orta Doğu'nun ilk ve en önemli Tıp Tarihi Enstitüsü'nü yönetirken yurtdışı yayınlarıyla sesini duyurmuş, iyi bir hoca olarak pek çok doktorun kültür konularıyla ilgilenmesini temin etmiştir.

Nihayet Tıp Tarihi'nin önemli bir konusu olan Deontoloji alanında hekimin ahlaki sorumluluklarını hem öğretmiş, hem de hayatını ve davranışını 'misal' olarak ortaya koyarak derste söylediklerinin canlı bir sembolünü oluşturmuştur.

Ünver'in hakikaten büyük bir sayıya ulaşan yayınlarının toplamı 1886 tanedir. Bu 1886 yayının 300'ü aşkını kitap ve monografidir.²⁷ Ünver'in yanında yetişenlerin oluşturduğu topluluğu ve okulu, burada açıklamadan

26 Ahmet Güner Sayar, *A. Süheyl Ünver: Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri, 1898-1986*, İstanbul, 1994, 640 s..

27 G. Mesera, Aykut Kazancıgil ve A. G. Sayar, *A. Süheyl Ünver Bibliyografyası*, İstanbul: İşaret Yay., 1998, 471 s. (Bu yazıların hepsi kısaca açıklanmış ve özellikleri belirtilmiştir.).

önce yayınlarını genel bir değerlendirmeye tabi tutmak gerekir. Bunları beş ayrı grupta toplamak kabildir:

I. Grup: “Tıbbî Yayınlar” olup bunlar 1936-1937 senesine kadar devam eder. Özellikle parazitlerle meydana gelen hastalıklar, çeşitli enfeksiyonlar ve dahilî tababet konularına aittir. Âkil Muhtar Özden'in yanında doçent olarak bulunduğu ve Paris'te çalıştığı yıllara ait çalışmalarını Türkçe ve Fransızca yayınlar. Tıp yayınları değerlendirildiğinde bunların dönemine göre orijinal ve bilgi verici oldukları görülür. Ayrıca 1920'den itibaren Türk sanatı ve mimarisi, çiçek süslemeleri vb. konularda incelemeler yayınlamıştır.

II. Grup: Burada “Tıp Tarihi”ne ait çalışmalar dikkati çekmektedir. Ünver, Türkiye'nin ilk Tıp Tarihi ve dolaylı olarak Bilim Tarihi Enstitüsü'nü kurmuş kişi olarak 1930'lardan itibaren yoğun şekilde Tıp Tarihi yayınları yapmıştır. Bunları ikiye ayırarak değerlendirmek mümkündür. Birinci öbekte ünlü Türk hekimlerinin hayat hikayeleri ve bilimsel katkılarının değerlendirilmesi yer alır. Hacı Paşadan Âkil Muhtar'a, Sabuncuoğlu'ndan Ziya Hüsni Beye kadar yüzlerce Türk hekiminin hayat hikayesini derlemiştir. Ayrıca Tıp Tarihi Enstitüsü içinde konu ile ilgili bir arşiv ve biyografyalar geliştirmiştir. İkinci öbekte ise müesseseler tarihi ile ilgili yayınlar vardır. Özellikle Selçuklu döneminden günümüze tıp fakültelerinin tarihçeleri, eğitim şekilleri, burada çalışan kişiler hakkında pek çok orijinal çalışması bulunmaktadır. Tıp tarihçisi olarak Ünver, dar bir çerçeve içinde konuya yaklaşmamış, bilimsel gelişme ve kültür konularına ait malumata bu çerçeve içinde yer vermiştir.

III. Grup: “Bilim Tarihçiliği” konusudur. Burada pozitif bilimlerin gelişmesini, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerini merkez almak şartıyla incelemiş ve bu konularda *Ali Kuşçu* (1948), *İstanbul Rasathanesi* (1972) gibi temel yayınları olmuştur. Bu konudaki ilgisini ve bilgisini artıran önemli bir faktör de ünlü astronom Fatih Gökmen ile olan ailevi yakınlığıdır. Ayrıca Fatih Hoca'nın pek çok görüş ve çalışmasının gün ışığına çıkmasına vesile olmuştur.

IV. Grup: “Kültür Tarihçisi” olarak Ünver, kendi başına orijinal ve başlı başına ele alınması lazım gelen çalışmalar yapmıştır. Bu alanda önce Tıbbî Folklor'un uygulayıcısı, kurucusu ve araştırmacısı olmuştur. Folklor konusundaki araştırmaları uluslararası ortamlarda olduğu kadar Türkiye'de de pek çok genç araştırmacının hareket noktasını oluşturmuştur. Bu alanda kendi özel ilgi sahasını oluşturan Fatih devri kültür hareketleri ve İstanbul medeniyeti (mezarlıklar, hamamlar, yıkı-

lan tarihî eserler) konuları dikkati çekmektedir. Ayrıca çeşitli kültür konularına parmak basmıştır. Eski medreseler, Anadolu Selçukluları döneminde toplum hayatını oluşturan manevî değerler, Doğu ile Batı arasındaki kültür ilişkileri, tekke âdab ve erkânının Türk kültür hayatına tesirleri, tıbbî folklor araştırmaları gibi çok geniş bir yelpazeye yayılan yayınları vardır.

V. *Grup*: “Sanat Tarihçisi” olarak, gençlik yıllarında bir taraftan ünlü Hoca Ali Rıza’dan resim dersleri, diğer taraftan kendi arzusuyla Medresetü’l-Hattatîn’e devam ederek orada büyük üstadlardan tezhip dersleri almıştır. Nihayet annesinin babası hattat Şevki Beyden gelen fitrî bir istidatla Ünver, güzel resim ve tezhip yapan, Türk süsleme sanatlarına ve mimarisine gönül veren bir kişidir. Bu sahada yalnız uygulama yapmakla kalmamış, geniş bir yayın faaliyetinde bulunmuş, yıllarca Güzel Sanatlar Akademisinde ders vermiş ve tezhip kursları düzenlemiştir.

Ünver’in bu yayın faaliyetinin dışında önemli bir başarısı Tıp Tarihi Enstitüleri’nin kurulmasına öncülük etmesidir. 1933 yılında İstanbul Tıp Fakültesi içinde kurulan Enstitü Beyazıt’taki merkez binadaydı. Burada bir kültür çevresi ve önemli gruplaşmalar meydana getirerek aşağıda isimleri verilen birimleri oluşturmuştur:

1. Yazma tıp kitapları: Yukarıda da işaret edildiği üzere Ünver, sahaflardaki dostları ve geniş muhiti sayesinde yüzlerce yazma tıp kitabı derlemiş ve bunların hepsini Enstitünün malı yapmıştır. Günümüzde de bu önemli koleksiyonun 600 kadarı Cerrahpaşa, diğerleri de İstanbul Tıp Tarihi Enstitüsü’nde demirbaşa kayıtlı olarak mevcuttur.
2. İlk basılı Türk tıp kitabından itibaren 1928’e kadar yayımlanan kitapları aynı şekilde toplamış, Enstitünün malı yapmıştır. Bunlar da, bugün yukarıda adı geçen iki enstitünün kitaphıngındadır.
3. Fişleme sistemi ile yukarıda belirttiğimiz, kendi geniş ilgi alanlarını oluşturan bir arşiv meydana getirmiştir. Bu arşivin 10.000 dosyalık bir bölümü kendisi tarafından Türk Tarih Kurumu’na verilmiş ve binlerce fişten oluşan bu arşiv halen *Ünver Arşivi* ismi altında Türk Tarih Kurumu’nda bulunmaktadır. Geri kalan geniş arşiv yukarıda adı geçen iki enstitünün arşivini meydana getirmiştir. Bunların bir kısmının son yıllarda gereksiz görülerek dağıtıldığı söylentileri bilim çevrelerinde büyük bir üzüntü yaratmıştır.
4. Ünver memleketimizde bir millî biyografya enstitüsü eksikliğini en çok hisseden kişi olarak Türk hekimlerinin hayat hikâyelerini kapsayan bir leksikon düzenlemesi yapmıştır. Yukarıda anlattığımız ensti-

tü faaliyetlerinin yanında Türk Tıp Tarihi Kurumu'nu konu ile ilgili kişilerle kurmuş (1939), bir süre *Türk Tıp Tarihi Arkivi'*ni yayımlamış ve bu alanda öncü bir hareketi başlatmıştır. Yakın dostu ve uzun yıllar beraber çalıştığı Feridun Nafiz Uzluk Ankara Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü direktörü olduktan sonra, onunla iletişime girmiş ve bütün gücüyle Uzluk'u desteklemiştir. İstanbul Tıp Fakültesi 1967'de ikiye ayrılınca da Ünver'in enstitüsü her iki fakülteye de zengin birer enstitü oluşturacak altyapı imkânına sahipti.

Bu idarî çalışmaları yanında Ünver, iyi bir hoca, öğrencisini etkileyen akademik bir kişilik olarak pek çok doktorun kültür konularına ilgi duymalarını sağlamıştır. Özellikle "Tıp tarihçisi yoktur. Her tıp dalının uzmanı kendi alanının tarihçisi olmalıdır" düsturunu yıllarca işlemiş ve bunun meyvelerini toplamıştır.

Ünver'in yanında çalışanlar ancak 1950'den itibaren bir 'teşekkül' oluşturmaya başlamıştır. Sırasıyla, sonradan kendi yerine geçen, Prof. Bedii Şehsuvaroğlu (1914-1977),²⁸ Emine Atabek (1914-1996), hekim ve uzman olmalarına mukabil bu dalı benimsemişler ve uzun yıllar öğretim üyesi olarak çalışmışlardır. Daha sonra Sırrı Akıncı, Nil Sarı, Ayten Altıntaş ve ondan sonra bugün sayıları çok artmış olan tıp tarihçileri Ünver okulunu oluşturmuşlardır. İstanbul Tıp Fakültesi mitotik bir bölünmeyle ikiye ayrılınca; Ünver Cerrahpaşa'ya intikal etmiş, B. Şehsuvaroğlu ise Ünver'in ayrıldığı enstitünün direktörü olmuştur. Böylece Ünver'den ayrılan ikinci bir okul orada kurulmuştur. Şehsuvaroğlu'nun yanında Ayşegül Demirhan, Nuran Yıldırım ve diğer tıp tarihçileri bu müesseseyi geliştirmişlerdir. 1977'de Şehsuvaroğlu'nun vefatından sonra, eğitimini Almanya'da yapmış olan Aslan Terzioğlu, onun yerine müessesenin başına seçilmiştir. Çok farklı bir okulun insanı olan Prof. Dr. Aslan Terzioğlu bugüne kadar orasını yetiştirmiş, kendisi ve çevresindekiler geniş bir yayın faaliyetini devam ettirmişlerdir.²⁹ Cerrahpaşa'daki Enstitü ise; hocanın emekli olmasından sonra, evvela Prof. Dr. Emine Atabek, daha sonra da Prof. Dr. Nil Sarı tarafından bugüne kadar yönetilmeye devam etmektedir. Cerrahpaşa doğrudan doğruya Ünver okulunun fiilen temsilciliğini sürdürmektedir.³⁰

28 Geniş bir yayın faaliyeti olan Şehsuvaroğlu'nun yayınları hakkında bazı küçük bibliyografya denemeleri vardır. Tamamı için bkz. Aykut Kazancıgil ve V. Solok: *Türk Bilim Tarihi Bibliyografyası*, İstanbul, 1981.

29 F. Günergun (ed.), *Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları (1973-1998)*, Ankara, 2000. Aslan Terzioğlu'nun yayın kaynakçası için bkz. s. 495-519. Ayrıca N. Yıldırım için bkz. s.530-536.

30 Nil Sarı, "Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Faaliyetleri (1973-2000)", F. Günergun (ed.), *Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları (1973-1998)*, s. 401-414 ve 544-546. Bu çalışmada kurumun gelişmesi, öğretim üyelerinin hepsinin yayınları toplu halde verilmiştir.

Bunun yanında kuşatıcı kişiliği ve geniş bakış açısıyla pek çok hekimde tıp tarihine ilgi yaratmış ve konuya ilgi duyanlar ciddi bir tıp tarihçileri grubu oluşturmuşlardır. Bunların içinde tıp ve eczacılık tarihi ile yakından ilgilenen kişiler çıkmıştır. Son yıllarda kaybettiğimiz Ord. Prof. Kazım İsmail Gürkan (1905-1972), Prof. Dr. Ekrem Kadri Unat (1914-1998), Prof. Dr. Turan Baytop (1920-2002) vd. bunların ilk akla gelenleridir.

Ünver bundan sonra İzmir'de Prof. Dr. Ali Haydar Bayat tarafından Ege Tıp Fakültesinde kurulan Tıp Tarihi Enstitüsü'nün manevî destekçisi olmuştur. Bu kurum gerek yapısı, gerek çalışmaları itibarıyla Ünver okulunun dolaylı bir mensubu olarak çalışmalarını halen başarıyla sürdürmektedir.

Ünver, sırasıyla aşağıda bahsedeceğimiz Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Bursa Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde kurulan Tıp Tarihi Enstitülerine müzahir olmuştur. Ünver konusunu sonlandırırken şu değerlendirmeyi yapmaktan kendimizi alamıyoruz: Eğer Ünver olmasaydı Türkiye'de Tıp Tarihi bugünkü seviyesine hiçbir şekilde erişemezdi.

Bu dönemde Ankara'daki gelişmelere geçmeden önce dikkati çeken bir isim; doktor, siyasetçi, tıp ve bilim tarihçisi Adnan Adıvar (1882-1955)'dir. Adıvar hiçbir akademik kuruma bağlı olmamış, fakat 1940'lardan vefatına kadar çok etkili bir tıp, bilim ve kültür tarihçisi olarak çalışmıştır.³¹

Hayatı hakkında pek çok kaynakta bilgi olduğundan burada ayrıntıya girmek istemiyoruz. Adıvar'ın bilim tarihçiliği yönünden gelişimi şöyle özetlenebilir. Kökleri çok eskilere giden bir ailenin çocuğu olarak İstanbul'da doğan Adıvar, 18 yaşında iken yazı yazmaya başlar. Tıp fakültesine girdikten kısa bir süre sonra (ünlü hekim Neşet Ömer İrdelp'in sınıf arkadaşıdır) Avrupa'ya kaçar ve herkesin o dönemde gittiği Paris'e değil, Berlin'e gitmeye ve tıp eğitimine orada devam etmeye karar verir. Berlin'e ünlü patoloğ Virchow'un cenazesinin kalktığı gün ulaşır (1902). Bu olay onun morfolojinin gelişimiyle, o büyük alimin yaptıklarıyla ilgilenmesinin başlangıcı olmuştur. Eğitim süresini tamamladıktan sonra Türkiye'ye dönmüş, mezun olmuş ve tekrar Avrupa'ya dönmüştür. Meşrutiyetten sonra tekrar Türkiye'ye dönen Adıvar kısa sürede ünlü bir hekim olarak kendisini tanıtmış ve Tıp Fakültesinde *emrâz-ı umumiye* dersleri vermeye başlamıştır (1911'den sonra). Bu dersleri dinleyen öğrenciler onun felsefi düşünceye ve bilimin gelişimine ne kadar zaman ayırdığını hemen fark etmişlerdir. Bugünkü anlamda fizyo-patoloji ve genel patoloji dersini verirken Adıvar ısrarla bilim kavramlarının değişimini çeşitli yollarla öğrencilerine aktarmıştır.³² Milli

31 Aykut Kazancıgil, "Türkiye'de Bilim Tarihi: Ekmeleddin İhsanoğlu", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, sy. 12, İstanbul, 2004, s. 78.

32 Tevfik Remzi Kazancıgil, "Emraz-ı Umumiye Muallimi Dr. Abdülhak Adnan Bey", *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası*, c. XIX, 1956, s. 231-237.

Mücadele yıllarında ağır yükümlülükler altında çalıştıktan sonra, zaferden 1922 sonlarına kadar İstanbul'da görevlendirilir. Nihayet gergin geçen birkaç yıldan sonra, 1925 yılı Mart ayında eşi Halide Edib Hanımla birlikte Türkiye'den ayrılır. Önce bir süre Karlsbad kaplıcalarında dinlenir, sonra İngiltere'ye gider. Nihayet Doğu Dilleri Okulu'nda Türkçe dersleri vermek üzere Paris'e yerleşir ve uzun süre bu dersleri verir. Bu yıllar Adıvar'ın yoğun biçimde tıp ve bilim tarihine yöneldiği bir dönemdir. Çeşitli bilim derneklerinde tartışmalara katılır, konferanslar verir. 1939'da Fransızca olarak yayınladığı *Osmanlı Türklerinde İlim*³³ onun şöhretini haklı olarak yaygınlaştırır. 1939'da eşi ile beraber Türkiye'ye dönen Adıvar, artık siyasetten ayrılmış ve bilim tarihçisi olarak kendisini kabul ettirmiştir. *İslam Ansiklopedisi*'nin yayın kurulu başkanı olmuş ve 1943'te adı geçen eserin Türkçesini yayınlamıştır. Kısa bir süre sonra -aslında ismi hariç- tam bir tıp ve bilim tarihi kitabı olarak kabul edilebilecek olan *Tarih Boyunca İlim ve Din*³⁴ adlı eseri yayımlanır. Eserleri büyük bir ilgiyle okunurken o haftalık gazete yazılarıyla bilim ve kültür tarihine ait konuları yüksek bir düzeyde anlatarak aktarır. Burada onun üslubunun dikkati çeken güzelliği de etkili olmuştur. Bunlardan bir bölümü kendisi tarafından tasnif edilmiş ve üç cilt olarak yayımlanmıştır. Ancak yine de Adıvar'ın derlenmemiş pek çok gazete yazısı olduğunu biliyoruz. Bilim ve tıp tarihi açısından Adıvar 1940'lardan itibaren yıllar boyu etkili olmuş ve kişisel ilgisiyle tıp tarihi konusuna insanları yaklaştırmış bir düşünür olarak bu tarihte yerini almış bulunmaktadır.

İstanbul'da bu gelişmeler olurken Ankara'da da önemli atılımlar gerçekleşmekteydi. Bunların ilki yine Atatürk'ün kişisel atılımıyla, sınavını dinlediği bir genci Bilim Tarihi dalında lisans eğitimi almak ve doktora yapmak üzere 1935 yılında yurt dışına göndermesi ile başlamıştır. Bu genç, Aydın Sayılı (1913-1993)'dir.³⁵ Sayılı, Amerika'ya gitmiş, orada dönemin çok ünlü Bilim Tarihçisi George Sarton³⁶ (1884-1956)'un yanında doktora yapmış ve

33 Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, (Prof. Dr. Aykut Kazancıgil ve Prof. Dr. S. Tekeli tarafından eklerle geliştirilmiş), İstanbul: Remzi Kitapevi, 4. bs., 1982.

34 A. Adnan Adıvar, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, 2 cilt, İstanbul, 1943-1944. Not: Türkiye'ye döner dönmez daha evvelki notlarını elden geçiren Adıvar, bu eseri 1941 yılında yazmaya başlamış ve yazım sırasında uzun süre aile kütüphanemizde çalışmıştı. Nitekim eserinin bibliyografyasının başında bu hususu ayrıca belirtmiştir. Aslında yayınlanmadan önce kitabın adı üzerinde çok tartışılmıştı. Teklif edilen fakat kabul edilmeyen bir başlık *Tarih Boyunca İlim ve Cemiyet* (Halide Edip Hanımın fikri) idi. Belki bu başlık hakiki bir tıp-pozitif bilimler tarihi kitabı olan bu eserin, şimdiki başlığından çok daha fazla tanınmasına yardımcı olurdu.

35 Aydın Sayılı hakkında çeşitli kaynaklar vardır: Aykut Kazancıgil, "Bilim Tarihçilerimiz Aydın Sayılı'nın Yayınları" *Bilim Tarihi*, sy. 21, Temmuz 1993, s. 20-26.

36 Aydın Sayılı, "Sarton ve Bilim Tarihi", *Bellekten*, c. XLVII, Ankara, 1943, s. 499-525. Ayrıca bkz. a.mlf., "Sarton and History Science", *Erdem*, c. IX, sy. 25, Ankara, 1996, s. 73-153 (Türkçe trc.: M. Dosay ve V. Duran); George Sarton, *Bilim Tarihinde Yöntem*, trc.: R. Demir, M. Dosay, Y. Unat ve G. Can, Ankara: Doruk Yay., 1997.

parlak bir başarıyla Türkiye'ye dönmüştür. Aydın Sayılı 1940'lardan sonra Ankara Üniversitesi DTCTF'nde Bilim Tarihi Kürsüsü'nü kurmuş ve geniş bir ekiple pek çok yayın yapmıştır. Kendisi ve ekibi hakikaten memleketin yüzünü güldüren önemli araştırmalar yapmışlar, yurt içinde ve dışında pek çok çalışma yayımlanmışlardır. Konuları bilim tarihi hudutları içinde kalmakla beraber doğrudan tıp tarihini alakadar eden bazı yayınlar da yapmışlar; daha sonraki yıllarda tıp tarihini de kapsayacak şekilde genişleme göstermişlerdir.³⁷

İşte bu ortamda Ankara Tıp Fakültesi 1946 yılında kuruldu. Fakülteyi oluşturan kadrolar birkaç yıl önce Ankara'ya giden Gülhane Tıp Fakültesi hocalarından oluşmuştu. Ancak Gülhane'de bir Tıp Tarihi bölümü yoktu; dolayısıyla böyle bir kürsünün kurulması için bir ilan verildi ve buna üç aday müracaat etti. Sırasıyla Mazlum Paşa, yukarıda adından bahsettiğimiz Osman Şevki Uludağ ve Mikrobiyoloji ve salgın hastalıklar uzmanı Dr. Feridun Nafiz Uzluk. Bu adaylardan Uzluk büyük bir ekseriyetle seçimi kazandı. Derhal Ankara Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü'nü kurmaya başladı. Mevlana Celaleddin Rumî soyuna mensup olan Uzluk güçlü kişiliği, çok geniş kültürü ve bu tarihten önce Tıp Tarihi ile ilgili yayın yapmış ilginç bir kişilik olarak, 1946-1972 arasında Ankara'da, yoktan bir enstitü var etti. Binlerce kiptan oluşan bir kütüphane kurdu ve pek çok yayın yaptı.³⁸ İstanbul'da Süheyl Ünver'in sahip olduğu şansa, ne yazık ki, Uzluk Ankara'da sahip olamadı. Ankara'da İstanbul'daki kültür ortamı ve konuyla ilgilenen insan sayısı oldukça azdı. Uzluk büyük birikimini dikkatle sakladı. Fakat istediği oranda yardımcı bir asistan bulamadı; gelenler konuya ısınmadı. Vefatından sonra Enstitü uzun yıllar çalışmadı, farklı yönlerde doğru kaydı. Şimdi ise kendine göre bazı çalışmaları sürdürmektedir. Burada şunu hatırlatmakta fayda görüyoruz: Tıp tarihi gibi özel bir takım ilgiler gerektiren ve herhangi bir uygulama alanı olmayan dalların gelişmesinde çevrenin kültür düzeyinin rolü mühimdir. Ünver de, İstanbul'da uzun yıllar kendisine yardımcı bulmakta güçlük çekmişti, ama sonradan pek çok yardımcısı oldu. Buna mukabil, bütün gücüne ve imkanlarına rağmen Uzluk, Ankara'da konuya meraklı kişiler bulmakta oldukça zorluk çekmiş, belki de hiç bulamamıştır.

Ankara Tıp Fakültesi'nde bu gelişmeler olurken Veterinerlik Fakültesi'nde de bir Veterinerlik Tarihi Kürsüsü kuruldu. Bu kürsü, faaliyetini ha-

37 E. Kahya, M. Dosay Gökdoğan, R. Demir, H. G. Topdemir ve Y. Unat, *Türkiye'de Bilim Tarihi Araştırmalarının Dünü ve Bugünü*, A.Ü. DTCTF, Bilim Tarihi ABD'da Yapılan Çalışmalar, Ankara: A.Ü. DTCTF Yayın No. 975-482, 2003. Not: Bu değerlendirme eseri DTCTF Bilim Tarihi Kürsüsü'nün 50. kuruluş yılı için anma kitabı olarak hazırlanmıştır.

38 Aykut Kazancıgil, "Prof. Dr. Feridun Nâfiz Uzluk (1902-1974): Hayatı-Çalışmaları", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, sy. 11, İstanbul, 2003, s. 78-97.

len başarıyla sürdürmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Sayılı tarafından geliştirilmiş olan bilim tarihi kürsüsü içerisinde bir araştırmacı, Prof. Dr. Esin Kahya tıp tarihine doğru yöneldi ve bu konuda araştırmalar yaptı. Halen de konuyla ilgili çalışmalarını sürdürmektedir.

Görüldüğü gibi Ankara'da Tıp Tarihi çok güçlü bir başlangıca rağmen İstanbul'daki gelişmeyi gösterememiştir. Bunun nedenlerinden biri, belki de en önemlisi yetişecek genç kadroların, İstanbul'da olanın aksine bu konuya ilgi göstermemeleridir. 1960'tan sonra tamamen siyasetleşmiş ortamda böyle bir ilgi zaten beklenemezdi. Bu konuda Uzluk elinden geleni yapmış, fakat istenilen başarıyı elde edememiştir. Ankara'da son yıllarda Tıp Fakültesi haline gelen Gülhane Tıp Fakültesi'nde bazı atılımlar yapılmıştır: Evvela Prof. İter Uzel doktorasını İstanbul'da yapmış olmakla birlikte Gülhane'de güçlü bir başlangıç yapmış ve tıp tarihi çalışmalarını başarıyla sürdürmüştür, emekli olduktan sonra da yerine Prof. Adnan Ataç seçilmiştir.

Ankara Tıp Fakültesi'nden sonra kurulan üçüncü fakülte Ege Tıp Fakültesi olmuştur. Kuruluşunda mevcut olmamakla birlikte daha sonra 1970'li yıllarda yukarıda Ünver'den bahsederken adı geçen İç Hastalıkları uzmanı olan ve halen çalışmakta bulunan Prof. Dr. Ali Haydar Bayat³⁹ bu fakültede bir Tıp Tarihi Enstitüsü kurmuş, bunu geliştirmiş ve başarıyla bugünlere ulaştırmıştır. Bugün Bayat'ın yanında yardımcıları mevcut olup geleceğe doğru umutla bakılmaktadır.⁴⁰

Ankara ve İzmir'den sonra kurulan Erzurum Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Prof. Dr. Zeki Başar tarafından bir Tıp Tarihi Enstitüsü kurulmuştur; fakat halen bu kurum hakkında fazla bilgimiz yoktur. Yine yeni kurulan Trakya Tıp Fakültesi'nde de Tıp Tarihi Enstitüsü Dr. Ratıp Kazancıgil⁴¹ tarafından kurulmuştur ve halen aktif olarak çalışmaktadır. Uludağ Tıp Fakültesi ve Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde daha önce bahsettiğimiz Prof. Ayşegül Demirhan⁴² bir Tıp Tarihi Enstitüsü kurmuştur. Bu araştırmacı özellikle tıp folkloruna yönelmiştir.

Burada dikkati çekecek hususlardan biri, bugün sayıları hızla yükselmiş olan tıp fakültelerinin çok büyük bir kısmında tıp tarihi ile ilgili bir bölü-

39 A. Kazancıgil: "Bilim Tarihçilerimiz: Ali Haydar Bayat ve Yayınları", *Bilim Tarihi*, sy. 26, Aralık, 1993, s. 20-24.

40 Ali Haydar Bayat, "Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi ABD Kuruluşu ve 1973-1998 yılları Arasındaki Çalışmaları", F. Günergun (ed.), *Türkiye'de Bilim Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları*, s. 377-389.

41 Aykut Kazancıgil, "Tıp Tarihçilerimiz: Prof. Dr. Zeki Başar, Doç. Dr. Ratıp Kazancıgil, Prof. Dr. Nuran Yıldırım, Prof. Dr. Rengin Dramur, Prof. Dr. Ayten Altıntaş", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, sy. 8, 1999.

42 Aykut Kazancıgil, "Bilim Tarihçilerimiz: Ayşegül Demirhan Erdemir (Yayınları)", *Bilim Tarihi*, sy. 30, s. 13-18, Nisan 1994.

mün olmayışıdır. Klasik modelden sonra Hacettepe modeline göre kurulan tıp fakülteleri genellikle bu dala yer vermemişlerdir. Daha çok uygulamanın önemli olduğu ve teorik bilimlerin çok büyük yer işgal etmediği bu yeni fakültelerin içinde fakülte içinde yeri, kütüphanesi, arşivi olan, fakülte yayınlarının derlendiği bir birime ihtiyaç görülmemiştir. Gelecekte bunun düzeleceğini ümit etmekteyiz. Tıp tarihinin gelişiminden bahsederken bilimsel dernek ve kurum yayınlarından da bahsetmek gerekir. Türkiye’de Tıp Tarihi Derneği, 1939 yılında Süheyl Ünver tarafından kurulmuş ve faaliyetini hiç tatil etmeden günümüze kadar çalışmalarını sürdürmüştür. Bu kurum senelerce, yıllık periyotlarda toplantılar yapmış ve belirli bir birikim ortaya çıktıktan sonra, daha doğrusu tıp tarihi ile uğraşanların sayısı bir kongreyi dolduracak sayıya eriştikten sonra ilk ulusal kongresini Ünver öldükten iki yıl sonra 1988’de yapmış ve iki yılda bir düzenlenen bu kongreler günümüze kadar sürmüştür.⁴³ İki yılda bir tekrarlanan Tıp Tarihi Kongrelerinin bildirileri TTK tarafından belirli bir sırayla yayınlanmaktadır. Türk Tıp Tarihi Kurumu kurulduğu yıldan itibaren Ünver’in atılımıyla Uluslararası Tıp Tarihi Kurumu’na dahil olmuş ve bugüne kadar bu kurumun kongrelerine davet edilerek katılmıştır. Uluslararası kurumun Türk azaları da belirli bir sayıya ulaşmıştır.⁴⁴

Tıp tarihi enstitülerinin kendi bünyeleri içinde yayın yapmaları ilk olarak Ünver tarafından öngörülmüş ve *Türk Tıp Tarihi Arkivi* adı altında bir dergi 1943’te başarıyla yayınlanmıştır. Ondan sonra dergi devam ettirilememiş ve tıp tarihi yayınları *Tıp Fakültesi Mecmuası* içinde devam etmiştir. Yıllar boyu pek çok tıp tarihi yayını olmasına rağmen bir tıp tarihi araştırmaları dergisi yayınlanamamıştır. 1986’dan itibaren İstanbul’da kurum azaları ve diğer tıp tarihçileri tarafından bir dergi yayınlanmış ve bu dergi bugün 12. sayısına erişmiştir. Yine Cerrahpaşa Tıp Fakültesindeki Tıp Tarihi öğretim üyeleri *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları* adlı bir dergi çıkartmışlar ve o da 8. sayıya ulaşmıştır. Görüldüğü gibi tıp tarihi açısından büyük bir yoğunluk gösteren İstanbul dışında böyle bir dergi çıkmamaktadır.

Tıp Tarihi eğitime gelince... Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, dönem dönem bazı dersler verilmiş ancak bunları veren kişilerin belirli bir kurumu olmamış, bunlar kısa sürelerle bu dersleri konferans tarzında vermişlerdir. Daha önce belirttiğimiz gibi tıp tarihi dersleri 1933’ten sonra İstanbul Tıp Fakültesi’nde kurumsal bir yapıya dayanarak Ünver tarafından ve-

43 E. Kadri Unat, *Türk Tıp Tarihi Kurumunun İlk Elli Yılına Tarihçesi*, İstanbul, 1991. Burada kurumun tarihçesi bütün ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

44 Bundan önceki kongre ile birlikte 2002 yılında *Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi* İstanbul’da toplanmıştır.

rilmiştir. Ondan sonra tıp tarihi, her fakültede sistematik olarak tıp eğitimi içinde verilmiştir.

Tıp tarihi yayınları ise, daha önce de belirttiğimiz gibi, üç-beş makale ve birkaç kitapla 1933 yılını bulmuştu. O günden itibaren yavaş yavaş sayıları artmış, giderek bu çalışmalar ivme kazanmış ve bilhassa 1980'li yıllardan sonra hakiki bir patlama yaşanmıştır. 1970'lerde Tıp Tarihi dalında tez yapan kişi iki elin parmakları kadarsa, bu tarihten sonra katlanarak günümüze kadar gelmiştir. Özellikle İstanbul'daki tıp tarihi enstitüleri hakikaten öncü durumdadırlar. Yayın sayısına gelince Türkiye'de ilk tıp tarihi bibliyografyasını Vural Solok'la birlikte 1973'te yaptık. O tarihten bugüne tıp tarihi kaynaklarının derlendiği beş ana kaynak mevcuttur. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Kazancıgil, A.: *Türk Jinekoloji ve Obstetrik Bibliyografyası (1880-1968)*, İstanbul, 4. Baskı, 1968.
2. Kazancıgil, A. ve Solok, V.: *Türk Tıp ve Tabî İlimler Bibliyografyası (1923-1973)*, İstanbul, 1973.
3. Kazancıgil, A. ve Solok, V.: *Türk Bilim Tarihi Bibliyografyası (1850-1981)*, İstanbul, 1981.
4. Günergün, E.: *Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları (1973-1998)*, Ankara, 2000.
5. Özaydın, Z. ve Hatemi, H.: *Türk Tıp Tarihi Araştırmalarında Son 30 Yılda (1973-2002) Yönelişler ve Bir Bibliyografya Denemesi*, İstanbul, 2002.

Bu bibliyografyalar yanında çeşitli tıp dallarıyla ilgili bibliyografyalar; cerrahi, kadın-doğum, üroloji, KBB, göz, mikrobiyoloji, parazitoloji, deri hastalıkları gibi bibliyografyalarda derlenememiş pek çok yayın mevcuttur. Bunun dışında kongrelerde tebliğ edilen fakat henüz basılmamış birçok çalışma vardır. Bizim yaptığımız derlemelere göre, Türkiye'de yapılan tıp tarihi yayınları kitap ve makale olmak üzere yaklaşık 4.500 yayından oluşmaktadır. Bu da birikimin önemini ve kapsamını göstermesi bakımından çok önemlidir. Kongrelere başvuruların artması, bu konuyla ilgilenenlerin de sayısının arttığının en önemli ispatıdır. Kanaatimce gelecek yıllarda bu ilgi ve yayın sayısı artacaktır. Ancak son yıllarda tıp tarihi uzmanlığının tıp dallarındaki uzmanlık listelerinden çıkarılması sonucu, zaman içinde çelişkili durumlar ortaya çıkabilir. Nitekim YÖK, 2000 yılında ani bir kararla, Bilim Tarihi disiplinini Teknoloji Tarihine çevirmiş ve bu sistemli indirgeme bilimsel olduğu kadar siyasî açıdan da önemli bir fikir yumağını kısırlaştırmaya yöneltmiştir.

History of Medicine in Turkey

Aykut KAZANCIGİL

Abstract

The history of medicine, which began to develop around the world in the nineteenth century, started to attract the attention of Turkish scholars only at the end of the same century. At the beginning, there were only few books written by medical doctors such as Hüseyin Remzi, Besim Ömer and Rıza Tahsin. However, the works produced by these medical doctors could not provide a strong starting point. The first important research was published by Osman Şevki Uludağ after 1923. After the reorganization of the universities in 1933, A. Süheyl Ünver focused on the subject at an academic level within a newly-established institute. After Ünver's comprehensive works, Adnan Adıvar in İstanbul and Feridun Nafiz Uzluk in Ankara gave the history of medicine an institutional basis. Today, there are around forty experts on the history of medicine in Turkey, and within the last century, approximately 4,500 books and articles have been published.